

ПЕРАКЛАД КІТАЙСКОЙ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ: НАБЫТКІ І ПЕРСПЕКТЫВЫ

Гао Жуй

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр-т Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь,
gaor70702@gmail.com;*

Навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук, дацэнт Л. В. Алейнік

Разглядаецца гісторыя перакладаў кітайскай мастацкай літаратуры на беларускую мову. Адзначаецца, што ў мінулым стагоддзі пэўная актывізацыя ўвагі да кітайскай літаратуры ў Беларусі назіралася ў 1950–1960 гады, калі ўзмацніліся сяброўскія сувязі паміж СССР і КНР. У першыя дзесяцігоддзі XXI стагоддзя колькасць перакладаў з кітайскай мовы на беларускую беспрэцэдэнтна павялічылася. Выяўляецца, што галоўным аб’ектам увагі перакладчыкаў зрабіліся паэтычныя творы кітайскіх мастакоў слова. Сцвярджаецца, што ўзоры прозы сучасных кітайскіх пісьменнікаў, сярод якіх лаўрэаты прэстыжных нацыянальных і міжнародных прэмій, у тым ліку Нобелеўскай прэміі, таксама з’яўляюцца падставовымі тэкстамі для перакладу на беларускую мову. Магчымасць прачытаць кітайскую мастацкую літаратуру на роднай мове – гэта каштоўны вопыт для беларусаў, які пашырае веды, дазваляе асэнсаваць ментальнасць кітайскага народа і ўмацоўвае міжкультурныя сувязі.

Ключавыя словы: кітайская мастацкая літаратура; нацыянальная традыцыя; пераклад; міжкультурныя сувязі; менталітэт.

ПЕРЕВОД КИТАЙСКОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ НА БЕЛОРУССКИЙ ЯЗЫК: ПРИОБРЕТЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Гао Жуй

*Белорусский государственный университет,
пр-т Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь,
gaor70702@gmail.com;*

Научный руководитель – кандидат филологических наук, доцент Л. В. Олейник

Рассматривается история переводов китайской художественной литературы на белорусский язык. Отмечается, что в прошлом веке определенная активизация внимания к китайской литературе в Беларуси наблюдалась в 1950–1960 годы, когда усилились дружеские связи между СССР и КНР. В первые десятилетия XXI века количество переводов с китайского языка на белорусский беспрецедентно увеличилось. Оказывается, что главным объектом внимания переводчиков стали поэтические произведения китайских художников слова. Утверждается, что образцы прозы современных китайских писателей, среди которых лауреаты престижных национальных и международных премий, в том числе Нобелевской премии, также являются основательными текстами для перевода на белорусский язык. Возможность прочитать китай-

скую художественную литературу на родном языке – это ценный опыт для белорусов, который расширяет знания, позволяет осмыслить ментальность китайского народа и укрепляет межкультурные связи.

Ключевые слова: китайская художественная литература; национальная традиция; перевод; межкультурные связи; менталитет.

TRANSLATION OF CHINESE FICTION LITERATURE INTO BELARUSIAN LANGUAGE: ACQUISITIONS AND PROSPECTS

Gao Zui

*Belarusian State University,
4 Independence Avenue, 220030, Minsk, Belarus,
gaor70702@gmail.com;
Supervisor – PhD, Ass. Professor L. V. Aleinik*

The article examines the history of translations of Chinese fiction into Belarusian. It is noted that in the last century, a certain activation of attention to Chinese literature in Belarus was observed in the 1950s and 1960s, when friendly ties between the USSR and the People's Republic of China strengthened. In the first decades of the 21st century, the number of translations from Chinese into Belarusian increased unprecedentedly. It turns out that the main object of translators' attention was the poetic works of Chinese word artists. It is claimed that samples of prose by modern Chinese writers, among whom are laureates of prestigious national and international prizes, including the Nobel Prize, are also basic texts for translation into Belarusian. The opportunity to read Chinese fiction in the native language is a valuable experience for Belarusians, which expands knowledge, allows one to understand the mentality of the Chinese people and strengthens intercultural ties.

Keywords: Chinese fiction; national tradition; translation; intercultural relations; mentality.

Вывучэнне гісторыі перакладаў і выданняў кітайскіх літаратурных твораў у Беларусі выяўляе, што ў XX стагоддзі сярод вялікай разнастайнасці кніг, якія выдаваліся ў краіне, сфера літаратурнага перакладу была прадстаўлена дастаткова сціпла. Пэўная актывізацыя ўвагі да кітайскай літаратуры назіралася толькі ў 1950–1960 гады, калі ўзмацніліся сяброўскія сувязі паміж СССР і КНР. На гэты час прыходзяцца публікацыі некаторых паэтычных зборнікаў і асобных пражаных твораў кітайскіх пісьменнікаў. «Пераклады рабіліся зазвычай з ужо зробленых раней рускіх перастварэнняў, рэдка з падрэдакцыйнікаў. Паасобныя творы кітайскіх пісьменнікаў перакладалі М. Танк, М. Аўрамчык, У. Дубоўка, В. Вітка, А. Русецкі, С. Дзяргай, А. Бачыла, К. Кірэнка, С. Міхальчук і шэраг іншых пісьменнікаў. Нізку вершаў кітайскага паэта Ду Фу пераклаў Янка Сіпакоў. Перакладаліся нават раманы: “Сонца над ракой Сангань” Дзін Ліна, “Перад світаннем” Мао Дуня, “Ураган” Чжоу Лі Бо» [1, с. 57].

У першыя дзесяцігоддзі XXI стагоддзя колькасць перакладаў з кітайскай мовы на беларускую значна павялічылася – сярод іх ёсць працы эканамічнага, культуралагічнага, гістарычнага і сацыяльна-палітычнага зместу (напрыклад, вядомая праца лідэра кітайскай дзяржавы «Сі Цзіньпін аб дзяржаўным кіраванні» [2]), і непасрэдна літаратурныя творы.

У 2014 г. Выдавецкім домам «Звязда» і выдавецтвам «Мастацкая літаратура» па ініцыятыве Міністэрства інфармацыі Беларусі быў заснаваны праект «Светлыя знакі: паэты Кітая», у межах якога выйшлі зборнікі паэзіі выбітных кітайскіх мастакоў слова ў перакладах знакамітых беларускіх паэтаў. Лі Бо, Ду Фу, Су Шы, Ай Цін, Ван Вэй, Лі Хэ, Мэн Хаажань, Лі Цінчжаа, Ван Гачжэнь і шматлікія іншыя творцы загаварылі па-беларуску. Выключна складаную творчую працу зрабілі сучасныя беларускія паэты Мікола Мятліцкі, Навум Гальпяровіч, Алесь Бадак, Леанід Дранько-Майсюк, Рагнэд Малахоўскі, Таццяна Сівец і іншыя майстры паэтычнага слова.

З перакладамі на беларускую мову кітайскай прозы справа іншая. Перакладаюцца пераважна асобныя невялікія творы, якія друкуюцца ў бягучай літаратурнай перыёдыцы і ў разнастайных літаратурна-мастацкіх альманахах. Прадстаўнічых узораў прозы, перакладзеных з кітайскай мовы на беларускую ў першыя дзесяцігоддзі XXI ст., фактычна не сустракаецца.

Між тым, сярод сучасных кітайскіх празаікаў – лаўрэаты прэстыжных нацыянальных і міжнародных прэмій, іх творы перакладаюцца на шматлікія замежныя мовы. Сусветную вядомасць атрымалі Хань Шаагун, Янь Лянькэ, Дэн Игуан, Лю Хэн, Шань Са і іншыя аўтары, іх кнігі карыстаюцца вялікай увагай чытачоў розных нацыянальнасцей.

У 2012 г. лаўрэатам Нобелеўскай прэміі па літаратуры стаў кітайскі пісьменнік Мо Янь. Шведская акадэмія абгрунтавала ўзнагароду наступным чынам: за «галюцынаторны рэалізм, які аб'ядноўвае народныя казкі з гісторыяй і сучаснасцю» [3]. Гэтая высокая ўзнагарода, якую ўпершыню атрымаў пісьменнік кітайскага паходжання, ва ўсім свеце павялічыла цікавасць не толькі да творчасці самога аўтара, але і да ўсёй кітайскай літаратуры. Папулярнасць твораў пісьменніка ўзрасла нават непасрэдна ў Кітаі: многія чытачы адкрылі для сябе гэтага выбітнага мастака слова, які валодае сапраўдным талентам апавядальніка; кнігі Мо Яня пачалі вывучаць і даследаваць кітайскія літаратуразнаўцы, культуралагі. На бягучы момант творы Мо Яня перакладзены і выдадзены ў розных краінах свету больш чым на чатырох дзясятках замежных моў.

Для старэйшага пакалення кітайцаў, якія жылі ў эпоху ўсталявання і развіцця дыпламатычных сувязяў паміж КНР і СССР, увага да творчасці іх суайчынніка з боку сучасных расійскіх масмедыя мае асабліва вялікае значэнне. Магчымасць выдаваць свае творы на рускай мове і распаўсюджваць іх у краінах былога СССР не менш важнай з'яўляецца для самога Мо Яня, бо мастацкая літаратура ўмацоўвае і пашырае міжкультурны дыялог, садзейнічае ўзаемаразуменню людзей, што ў эпоху глабалізацыі з'яўляецца надзвычай актуальным.

Упершыню рускамоўная версія рамана Мо Яня «Краіна віна» [4] была выдадзена ў Расіі ў 2012 годзе. За дванаццаць год, якія мінулі з таго часу, выйшла з друку яшчэ

пяць кніг Мо Яня на рускай мове: «Жабы» [5], «Смерць пахне сандалам» [6], «Вялікія грудзі, шырокі зад» [7], «Сорак адна хлапушка» [8]. Беларусы, на жаль, могуць прачытаць творы Мо Яня толькі на рускай мове.

Унікальны стыль Мо Яня, у якім ён спалучае гісторыю і сучаснасць, казачную рэальнасць і рэалістычную карціну свету, выяўляе лад жыцця, звычаі і характары яго народа. Кнігі пісьменніка здольны даць чытачам даволі грунтоўнае ўяўленне пра культуру Кітая, пра менталітэт народа. Сёння, калі стратэгічнае партнёрства паміж Кітаем і Беларуссю развіваецца паспяхова і дынамічна, супрацоўніцтва ў галіне адукацыі і культуры паміж двюма краінамі з'яўляецца вельмі важнай часткай партнёрства, а літаратуры двюх краін маюць патрэбу ва ўзаемаабмене і вывучэнні. Аднаводна ўзрастаюць патрабаванні да якасці перакладаў мастацкіх узораў Мо Яня, якая вымагае пільнасці і дакладнасці.

Зборнік эсэ Мо Яня «Спеўная сцяна» [9] яшчэ не перакладзены на рускую мову. Гэтая кніга вельмі паказальная для прозы мастака, творчай манеры якога ўласцівы зварот да магічнага рэалізму. Для выяўлення сувязі вуснай народнай творчасці і гісторыі з сучаснасцю пісьменнік арганічна спалучае ў сваіх творах уласны вопыт, творчую фантазію і па-мастацку перапрацаваныя народныя легенды. Пісьменнік, які нарадзіўся ў сям'і заможных сялян у воласці Далань уезду Гаомі правінцыі Шандунь, дзеянні ўсіх сваіх кніг разгортвае менавіта ў гэтай мясцовасці, дзе прайшло яго дзяцінства і станаўленне. Паводле меркавання літаратуразнаўцы М. В. Заўялавай, кожны твор Мо Яня заслугоўвае пільнай увагі: не толькі раманы, але і апавяданні, «бо кожнае з іх уяўляе сабой кароткі этнаграфічны і этнапсіхалагічны экскурс у жыццё кітайскага народа» [10, с. 640].

Кніга «Спеўная сцяна» стварае адчуванне, што аўтар гутарыць з намі сам-насам і распавядае гісторыю, якая развіваецца няспешна і спакойна, як павольна цячэ свежая крыніца, але пакідае след у свядомасці чытача і схіляе яго да філасофскіх рэфлексій. Дзеля выяўлення асаблівасцей мастацкага перакладу з кітайскай мовы на беларускую, звернемся да цэнтральнага эсэ кнігі, якое мае трагедычны пафас, і ў перакладзе ён павінен быць захаваны. Аўтабіяграфічны характар мастацкага тэксту абавязвае гэтаксама да захавання логікі мыслення пісьменніка.

Найперш варта звярнуць увагу на будову сказаў, лексічнае значэнне слоў і іх парадак. Для прыкладу разгледзім наступную фразу:

不说话使人处在一种相互理解的和谐气氛中，避免了过分的亲昵也避免了争斗，人与人之间的关系拉上了一层透明的帷幕，由于有了这层帷幕，彼此反倒更深刻地记住了对方的容貌。

Даслоўны пераклад гэтага сказа на беларускую мову:

«Маўчанне дазваляе людзям знаходзіцца ў гарманічнай атмасферы ўзаемаразумення і пазбягаць празмернай блізкасці або варажасці і прымушае зацягваць адносіны паміж людзьмі празрыстай заслонай, дзякуючы якой знешні выгляд іншага застаецца няпэўным».

Відавочна, што сказ атрымліваецца доўгім, нязвыклым для беларускай моўнай традыцыі. Яго варта падзяліць на некалькі асобных сказаў, каб сэнс зрабіўся больш

выразным. Апроч таго, некаторыя словы і словазлучэнні патрабуюць адаптацыі, своеасаблівага вытлумачэння. Як падкрэсліваюць сучасныя даследчыкі перакладной літаратуры, каб захаваць сэнс арыгінала, перакладчык часам змушаны «адну лексічную адзінку ў мове-крыніцы ператвараць у цэлы канцэпт у мэтавай мове» [11, с. 113]. Таму пераклад прыведзенага сказа будзе больш адпаведны і зразумелы беларускамоўнаму чытачу ў наступным выглядзе: «Маўчанне дазваляе людзям знаходзіцца ў гарманічнай атмасферы ўзаемаразумення. Маўчанне дазваляе людзям пазбягаць празмернай блізкасці і адкрытай варожасці. Маўчанне нівелюе эмоцыі, нібы накрывае іх вэлюмам. Прыхаваныя вэлюмам, адносіны і намеры людзей робяцца няпэўнымі». Калі складаны сказ падзяляецца на чатыры простыя, дзейнік з’яўляецца ў кожным сказе, што палягчае чытачам разуменне агульнага сэнсу.

Або яшчэ адзін прыклад.

一个不说话的女人，笑起来更赏心悦目。你不用说就能明白她的意思。

译文: Жанчына, якая не размаўляе, больш радуе вока, калі яна ўсміхаецца. Вы можаце зразумець яе сэрца і думкі, не кажучы.

Літаральны пераклад не дазваляе зразумець сэнс фразы. Адаптацыя для беларускамоўнага чытача патрабуе перабудовы ўсёй канструкцыі: «Ціхая ўсмішка жанчыны больш радуе вока і больш зразумелая».

Класічная кітайская мова з’яўляецца дастаткова лаканічнай – іерогліф выконвае ролю самастойнай моўнай адзінкі, у ім можа ўтрымлівацца даволі шырокі змест, нават цэлая фраза. Але якраз у гэтым існуе складанасць інтэрпрэтацыі сэнсу, пошуку дакладнага для перакладу адпаведніка.

Нягледзячы на культурныя адрознасці паміж дзвюма краінамі, цікавасць беларусаў да перакладаў кітайскай літаратуры з кожным годам усё больш узрастае. Сёння, у перыяд развіцця міжкультурнай камунікацыі, даследаванне праблем мастацкага перакладу з’яўляецца вельмі актуальным. Пытаннямі перакладу займаецца шэраг дысцыплін: традыцыйная лінгвістыка, этналінгвістыка, псіхалінгвістыка, тэорыя міжкультурнай камунікацыі і іншыя. Пераклад мастацкага твора патрабуе адзінства формы і зместу арыгінальнага і перакладнага тэксту. Узнаўленне ў перакладзе зместу і формы арыгінала павінны быць максімальна дакладнымі, але ў працы з мастацкай літаратурай сапраўдная адэкватнасць перакладу нярэдка дасягаецца з дапамогай адступленняў ад арыгінала і пэўных замен слоў, фраз, нават вобразаў. Паводле сцвярджэння А. В. Фёдарова, «уменне звяртацца да адэкватных замен, ахвяраваць менш істотным патрабуе ад перакладчыка такту, знаходлівасці і вынаходлівасці. Толькі пры наяўнасці гэтых якасцей перакладчык можа дасягнуць адэкватнасці ў перакладзе» [12, с. 25].

У ходзе перакладу мастацкага твора перакладчык выступае ў ролі пісьменніка і паэта, сааўтара твора. Мастацкі пераклад патрабуе ад перакладчыка пэўных ведаў, уменняў і навыкаў, глыбокага разумення зместу твора, творчага пошуку, пры гэтым трэба захаваць творчую індывідуальнасць аўтара літаратурнага твора.

У апошнія гады міжнародныя сувязі паміж Кітаем і Беларуссю выйшлі на высокі ўзровень усебаковага супрацоўніцтва, пашырыліся ўзаемныя абмены у сферы адукацыі, усё больш беларусаў вывучаюць кітайскую культуру і кітайцаў – беларускую. Пераклад літаратурных тэкстаў мае вялікае значэнне для гэтага ўзаемавыгаднага культурнага супрацоўніцтва. Для беларусаў, якія вывучаюць кітайскую мову, магчымасць чытаць кітайскую мастацкую літаратуру на роднай беларускай мове – гэта каштоўны вопыт, які не толькі пашырае веды, але дазваляе асэнсаваць ментальнасць кітайскага народа.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Кенька М. П. Асаблівасці перакладу з кітайскай мовы на беларускую // Беларуско-кітайскі культурны дыялог: гісторыя, сучаснае становішча, перспектывы: зборнік навуковых артыкулаў. Мінск: РИВШ, 2014. С. 57–64.
2. *Сі Цзіньпін*. Аб дзяржаўным кіраванні. Мінск: Мастацкая літаратура, 2023.
3. The Nobel Prize in Literature 2012. Prize Announcement. 11 Oct 2012.
4. Мо Янь. Страна вина. Москва: Эскмо, 2021.
5. Мо Янь. Лягушки. Москва: Эскмо, 2020.
6. Мо Янь. Смерть пахнет сандалом. Москва: Эскмо, Inspiria, 2024.
7. Мо Янь. Большая грудь, широкая задница. Москва: Эскмо, 2023.
8. Мо Янь. Сорок одна хлопущка. Москва: Эскмо, Inspiria, 2021.
9. 莫言.《会唱歌的墙》。中国杭州：浙江文艺出版社，2021年。282页。
10. Завьялова М. В. Мо Янь – лауреат Нобелевской премии по литературе // Общество и государство в Китае. 2013. № 1. С. 633–641.
11. Ничипорук Д. Б. Особенности перевода китайской классической поэзии на белорусский язык (на примере книги переводов поэзии Мэн Хаожаня “Мудрасць гор маўклівых” из поэтической серии «Светлые знаки. Поэты Китая») // Літаратура ў культурнай прасторы Беларусі і Кітая: зборнік навуковых артыкулаў па матэрыялах Міжнар. канф., прысвечанай народнаму паэту Беларусі Я. Коласу, г. Цяньцзінь, Кітайская Народная Рэспубліка, 17–18 мая 2019 г. Мінск: БДТУ, 2019. С. 109–113.
12. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) /. Учеб. пособие. СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2002.